

ÇİTLEME KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE EKO EKO EKO BELGESELİ İNCELEMESİ

Arş. Gör. Sinan ÇELİK*

DOI: [10.47107/inifedergi.1737733](https://doi.org/10.47107/inifedergi.1737733)

Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi: 08 Temmuz 2025

Kabul Tarihi: 17 Kasım 2025

Atıf: Çelik, S. (2025) Çitleme Kavramı Çerçevesinde Eko Eko Eko Belgeseli İncelemesi. *İNİF E- Dergi*, 10(2), 976-993.

Öz

Bu çalışma, çitleme (enclosure) kavramını medya temsilleri üzerinden analiz ederek, Türkiye’de doğa, mekân ve müşterek yaşam alanları üzerindeki sermaye tahakkümünü görünür kılmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, *Eko Eko Eko* belgesel dizisinin 2. sezon 4. bölümü, çitleme pratiklerinin anlatı ve görsel kodlarla nasıl temsil edildiğini incelemek üzere örneklem olarak seçilmiştir. Amaca yönelik örnekleme (purposive sampling) yöntemiyle belirlenen bu bölüm; doğa tahribatı, müştereklerin özelleştirilmesi, yerel halkın dışlanması ve şirket-köylü çatışması gibi temaları barındırarak, çalışmanın kuramsal çerçevesiyle doğrudan ilişkilenebilir.

Araştırmanın temel amacı, klasik anlamda tarımsal üretim alanlarının çitlerle çevrilerek özel mülkiyete dönüştürülmesini ifade eden çitleme kavramının, günümüzde çok daha karmaşık ve çok katmanlı biçimlerde işleyişini medya aracılığıyla ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çitleme, yalnızca fiziksel mekânın düzenlenmesi değil, aynı zamanda yaşam biçimlerinin, müşterek kültürlerin ve doğayla kurulan ilişkinin piyasa lehine yeniden şekillendirilmesi olarak ele alınmaktadır. Ayrıca çalışma dijital çitleme kavramına da değinerek, günümüz internet ortamlarında çitlemenin nasıl bir biçimde varlığını sürdürdüğünü de göstermektedir.

Araştırma yöntemi olarak nitel içerik analizi benimsenmiş ve tematik analiz tekniğiyle desteklenmiştir. Belgeselin seçilen bölümü defalarca izlenmiş, anlatı yapısı, röportajlar, görsel atmosfer, mekân kullanımı ve kamera hareketleri detaylı biçimde analiz edilmiştir. Görsel ve sözel veriler transkribe edilerek anlam birimleri belirlenmiş, bu birimler çitleme kuramına ilişkin kavramsal temalarla (müştereklerin gaspı, mülksüzleştirme, mekânsal tahakküm, doğanın metalaşması, direniş) eşleştirilmiştir. Kodlama süreci, Krippendorff (2004) ve Mayring (2014) gibi içerik analizine ilişkin kuramsal yaklaşımlar doğrultusunda yapılandırılmıştır.

Araştırma, çitlemenin sadece tarihsel değil, günümüzde de güncellenmiş biçimlerde varlığını devam ettirdiğini; hukuk, medya ve şirket stratejileri yoluyla yeniden üretildiğini göstermektedir. Aynı zamanda belgeselin sunduğu direniş anlatıları, yerel halkın bu dönüşüme karşı geliştirdiği kolektif mücadele biçimlerini görünür kılmakta; çitleme karşısında alternatif yaşam olanaklarına işaret etmektedir. Bu yönüyle çalışma, ortak mülkiyetin kullanımı ve medya temsilleri arasındaki ilişkiyi eleştirel bir biçimde tartışmaya açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çitleme, dijital çitleme, mekânsal tahakküm, *Eko Eko Eko* belgeseli

* Gümüşhane Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo televizyon ve Sinema Bölümü, E-mail: sinan.celik@gumushane.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0314-0637

REVIEW OF THE DOCUMENTARY EKO EKO EKO IN THE FRAMEWORK OF THE CONCEPT OF FENCING

Abstract

This study aims to reveal capital domination over nature, space, and common living areas in Turkey by analyzing the concept of enclosure through media representations. In this context, the fourth episode of the second season of the Eko Eko Eko documentary series has been selected as a case study to examine how enclosure practices are represented through narrative and visual codes. This episode, determined by purposive sampling, directly relates to the theoretical framework of the study by addressing themes such as nature destruction, the privatization of commons, the exclusion of local communities, and conflicts between companies and villagers.

The main objective of the research is to reveal how the concept of enclosure, which in the classical sense refers to the conversion of agricultural production areas into private property by fencing them off, operates in much more complex and multi-layered forms today through the media. In this sense, enclosure is not only understood as the organization of physical space, but also as the reshaping of lifestyles, shared cultures, and relationships with nature in favor of the market. The study also touches on the concept of digital enclosure, showing how enclosure continues to exist in today's internet environment.

Qualitative content analysis was adopted as the research method and supported by thematic analysis techniques. The selected section of the documentary was watched repeatedly, and the narrative structure, interviews, visual atmosphere, use of space, and camera movements were analyzed in detail. Visual and verbal data were transcribed to identify units of meaning, which were then matched with conceptual themes related to enclosure theory (appropriation of commons, dispossession, spatial domination, commodification of nature, resistance). The coding process was structured in line with theoretical approaches to content analysis, such as those of Krippendorff (2004) and Mayring (2014).

The research shows that enclosure continues to exist not only historically but also in updated forms today, reproduced through law, media, and corporate strategies. At the same time, the resistance narratives presented in the documentary make visible the collective forms of struggle developed by the local population against this transformation and point to alternative ways of life in the face of enclosure. In this respect, the study critically discusses the relationship between the use of common property and media representations.

Keywords: *Fencing, digital fencing, spatial control, Eko Eko Eko documentary*

GİRİŞ

Kapitalist üretim biçiminin tarihsel gelişimi, sadece ekonomik bir dönüşüm olarak değil, aynı zamanda mekanın, emeğin ve doğanın yeniden tanımlanması olarak da okunmalıdır. Bu yeniden tanımlama süreçlerinden biri olan çitleme, sadece orta çağ sonrası İngiltere kırsalında meydana gelen bir toprak gaspı değil, aynı zamanda kapitalizmin temelini oluşturan ilk birikim sürecinin zorunlu bir parçası olarak değerlendirilmelidir (Marx, 1982).

Son yıllarda Türkiye’de çevre politikaları, büyük ölçekli enerji projeleri, maden aramaları, HES’ler ve mega inşaat projeleri yoluyla doğrudan çitleme pratiklerinin yeniden üretildiği alanlara dönüşmektedir. Bu süreçte doğa, sadece bir kaynak deposu olarak görülmekte; yerel halkın ortak kullanımında olan tarım alanları, ormanlar ve su kaynakları sermaye lehine el konulmaktadır. Bu dönüşümün medya ve kültürel üretim aracılığıyla nasıl temsil edildiği ise, çitlemenin sadece ekonomik olmadığını, aynı zamanda ideolojik bir süreci de ortaya koyduğu görülmektedir. Bu kapsamda belgesel sinema, sermayenin doğaya

ve topluma yönelik müdahalelerini görünür kılmak açısından önemli bir işlevi bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Eko Eko Eko belgeselinin 2. sezon 4. bölümü içerik analizi yöntemiyle incelenerek, Türkiye’de büyük şirketlerin doğayı nasıl çitleme stratejileriyle dönüştürdüğü ortaya konulacaktır. Belgeselde ele alınan coğrafi mekanlar, yerel halkla yapılan röportajlar ve görsel anlatım biçimi, sermaye ve doğa ilişkisini çok boyutlu bir biçimde açığa çıkartmaktadır. Belgeselin odağında yer alan bölgeler, geçmişte köylülerin ortak olarak kullandığı, tarım ve hayvancılıkla geçimini sağladığı alanlar iken, günümüzde büyük firmaların faaliyetleriyle çevresel ve toplumsal bir dönüşüme uğramışlardır. Bu bağlamda çalışma hem çitleme kavramının günümüzdeki versiyonlarını hem de medya aracılığıyla bu süreçlerin nasıl temsil edildiğini tartışmayı amaçlamaktadır.

Çitleme, sadece toprakların tel örgülerle çevrilmesi veya mülkiyetin yeniden tanımlanması değildir. Çitleme, aynı zamanda bir yaşam tarzının, bir müşterek üretim kültürünün, yerel bilgi ve deneyimlerin tasfiyesidir. Silvia Federici’nin (2009) vurguladığı üzere, çitleme süreçleri yalnızca toprağın değil, beden ve yeniden üretimin de tahakküm altına alınmasını içerir. Bu çerçevede çitleme, ekoloji ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin iç içe geçtiği çok katmanlı bir egemenlik biçimi olarak değerlendirilmelidir. Günümüz Türkiye’sinde köylülerin, kadınların ve yerel halkların maruz kaldığı çevresel yıkım, çitlemenin neoliberal bağlamda aldığı yeni biçimlerle doğrudan ilişkilidir. Ayrıca, David Harvey’in (2003) kavramsallaştırdığı “yeni çitlemeler” süreci, kentsel dönüşümden biyolojik çeşitliliğin metalaştırılmasına, bilgi teknolojilerinden suyun özelleştirilmesine kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Türkiye bağlamında ise, doğaya yönelik bu müdahalelerin çoğu hukuki düzenlemeler, imar planları, acele kamulaştırmalar ve özel izinler aracılığıyla meşrulaştırılmakta; yerel halkın itirazları ise çoğu zaman bastırılmaktadır. Eko Eko Eko belgeseli, bu süreci doğrudan gözlemleyebileceğimiz bir medya üretimi olarak önemli bir veri kaynağı sunar.

Bu çalışma, çitleme kavramını sadece tarihsel bir olgu olarak değil, günümüzdeki ekolojik mücadelelerin anlaşılmasında temel bir kavramsal çerçeve olarak incelemektedir. Belgesel, çitleme kavramının günümüzde nasıl yeniden üretildiğini göstermesi açısından oldukça önemli bir örnek sunmaktadır. Dolayısıyla çalışma, belgeseldeki anlatı üzerinden Türkiye’deki çevresel adaletsizliklerin ve sermaye ile doğa ilişkilerinin eleştirel bir değerlendirmesini de yapmaktadır.

1. Çitleme Kavramı

16. yüzyılda çitleme kavramı, İngiliz lordları ve zengin çiftçilerin, ortak mülkiyet alanlarını ortadan kaldırmak ve topraklarını genişletmek için kullandıkları bir dizi stratejiyi tanımlayan teknik bir terimdi. Çitleme, çoğunlukla açık alan sistemiyle ilgiliydi; bu sistemde köylüler, çitlenmemiş arazide, birbiriyle kesişmeyen toprak dilimlerine sahipti. Çitleme aynı zamanda ortak alanların çitle çevrilmesini ve toprağı olmayan, ancak halkın ortak haklarına erişim sağlayarak hayatta kalabilen yoksul kulübelerin yıkılmasını da içermektedir. Büyük toprak parçaları, geyik parkları oluşturmak için de çitlerle çevrilmiş, tüm köylüler yerinden edilerek otlak haline getirilmiştir (Federici, 2009, s. 69).

Çitleme hareketi, ortak kullanımda olan tarım arazilerinin bireysel mülkiyete geçirilerek çitlerle ayrılması sürecini ifade etmektedir. Bu dönüşüm, üretim biçiminde değişiklikten çok, tarımsal üretimin yerini koyun, geyik otlatmaya bırakmasıyla sonuçlanan

yapısal bir değişimi göstermektedir. Çitleme öncesi, köylüler farklı kalitelilerdeki toprakları ortak biçimde kullanırken, çitleme ile birlikte bu alanlar büyük çiftlik sahiplerinin özel meralarına dönüştürülmekte, kiracılar topraklardan çıkarılmaktadır. Bu süreç, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal düzeni de kökten etkilemektedir (Bradley, 2001, s. 7). Yaşanan bu köklü değişimle birlikte, köylüler müşterek alanlarından uzaklaştırılarak yalnızca ücretli emeğe bağımlı hale getirilmektedirler. Bu durum, piyasa dışı geçim yollarının ortadan kalkmasıyla birlikte yoksul kesimler için daha kötü yaşam koşullarına yol açmaktadır. Soyluların, yerel beylerin zengin kiracılar lehine çitlemeleri düzenlemesi, topluluk dayanışmalarını zayıflatmakta ve sınıfsal eşitsizlik durumunu daha da güçlü hale getirmektedir. Parlamantonun çıkardığı yasalar, halkı mülksüzleştirerek kamu topraklarının özel mülkiyete geçirilmesini meşrulaştırmaktadır (Kutay ve Aktaş, 2023, s. 335). Bu bağlamda, İngiltere Parlamentosu'nda çıkan "*Müşterek Arazilerin Çevrilmesi Yasa tasarısı*" isimli tasarı ortaya çıkmakta ve onaylanmaktadır. Böylece ortak olan tarım arazileri özel mülkiyete dönüştürülmektedir. Dolayısıyla çitleme, ürün araçlarından üreticiyi ayıran tarihi sürecin (ilk birikimin) bir parçası olmaktadır. Feodal dönemde köylülere ait olan ortak topraklar sistematik ve yasal yollarla gasp edilmekte ve mülk sahiplerine aktarılmaktadır. Marx, bu durumu "*halkın toprağını kendilerinin özel mülkiyeti haline getiren, halkın yağmalanmasını sağlayan kararlar*" olarak tanımlamakta ve ilksel birikimin özünü ortaya koyan bu süreci, toprağın sermayeye dönüşmeden önce zorla el değiştirilmesi olarak ifade etmektedir (Marx, 1982, ss. 885-886). Tüm bunların sonucunda yoksul köylüler, çitleme masraflarını karşılayamaz hale gelmiş ve kendilerine verilen verimsiz topraklarda yaşayamaz hale gelmişlerdir. Bunun sonucunda, kendi topraklarını büyük toprak sahibi komşularına satmak zorunda kalmışlardır (Beaud, 2003, ss. 82-83). Bu bilgiler doğrultusunda, çitleme kavramını, İngiltere'de ortak kullanıma ait olan köylü topraklarının özel mülkiyete dönüştürülme süreci olarak tanımlamak mümkündür. Bu süreç, tarımsal alanların çitlerle çevrilmesi sonucu kamusal erişimin engellenmesi, köylülerin topraklarından sürülmesi ve onların ücretli emeğe zorlanması ile sonuçlanmaktadır. Çitleme uygulamaları 18. yüzyıla kadar devam etmiş olsa da reform öncesinde bu yöntemle iki binden fazla kırsal topluluk yok edilmiştir. Köylerin bu denli şiddetli bir biçimde ortadan kaldırılması üzerine, krallık makamı 1548 yılında bir soruşturma talep etmiştir. Fakat köylerin ortadan kaldırılması eğilimini durdurmak adına çok fazla yol kat edilmemiştir. Bunun yerine yoğun bir mücadele başlamış, çok sayıda isyanla birlikte toprak özelleştirmelerinin faydaları ve zararları tartışılmaya başlanmıştır. Günümüzde hala tartışılan bu konu, Dünya Bankası'nın gezegendeki son müşterek alanlara yönelik saldırısıyla yeniden canlanmıştır (Federici, 2009, s. 70).

Thomas More Ütopya kitabında, dönemin İngiltere'sinde yaşanan çitleme hareketlerini eleştirel bir dille anlatmıştır. More, "*Koyunlar artık öyle açgözlü, öyle doymak bilmez olmuşlar ki, insanları bile yiyorlar, kırları, köyleri, evleri silip süpürüyorlar*" diyerek, çitleme yoluyla toprakların büyük meralara dönüştürülmesini ve bunun sonucunda tarım arazilerinin, evlerin ve şehirlerin yok edildiğini vurgulamaktadır. O dönem, en iyi yünlerin yetiştiği bölgelerde bulunan soylular, tarlaları sürmek yerine onların tümünü çitleyerek mera haline getirmekte ve bunun sonucunda da evleri, kasabaları yıkmaktadırlar. More, ütopya kitabında çitlemeyi bu biçimde ele alarak eleştirmektedir (More, 2000, s. 33).

1970'lerden günümüze kadar gelen aşırı birikim krizi, geçici çözümlerle hafifletilmeye çalışılmıştır ancak bu çözümler kalıcı olarak başarı sağlayamamıştır. ABD, bu süreç içerisinde kalıcı hegemonyasını korumaya çalışsa da son dönemde askeri güce dayalı emperyalizme yönelmesi, içsel ekonomik tehditlerin arttığını göstermektedir. Yeniden üretim yoluyla birikimin devam ettirilememesi ve mülksüzleştirme yoluyla

birikimin yükselmesi paralel ilerlemiş, bu durum “yeniden emperyalizmin” temel özelliği haine gelmiştir (Harvey, 2004, s. 64). Yani klasik yöntemlerle zenginleşmek yerine başkalarının mallarına, mülklerine zorla sahip olunmaya başlanmakta ve bu yolla zenginleşme yöntemi uygulanmaktadır. Bunun sonucunda gelir eşitsizliği artmakta ve şirket karları artmaktadır. Dolayısıyla devletlerin, sosyal devlet anlayışı zayıflayarak, toplum geneline fayda sağlamaktan ziyade, yasalar yoluyla şirketlerin çıkarlarına hizmet eder hale gelmektedirler Dolayısıyla, temel gereksinimlerin maliyetlerinde belirsizlikler ve artışlar ortaya çıkmaktadır (Haiven, 2018, ss. 34-35). Bu kapsamda, önce köylülerin topraklarının ellerinden alınmasıyla mülksüzleştirildiklerini ve kentlere göç ettirilerek ücretli emeğe bağlı hale geldiklerini görmekteyiz. Ancak daha sonrasında ise onların ücretli emeklerinin de sömürüldüklerini ve kentlerde de neoliberal ekonomik politikalarla yoksullaştırıldıklarını ifade etmek mümkündür.

Aerts ve diğerleri (2008), ekolojik açıdan çitleme kavramının bazen “enclosure” olarak kullanılsa da özellikle doğanın korunması gibi durumlarda “exclosure” kavramı ile ayrıştırıldığını ifade etmektedir. Exclosure kavramı, belirli alanların hayvan girişlerine kapatılarak, o bölgenin bitki örtüsünün korunmasını ve iyileştirilmesini açıklayan kavramdır. Buna karşın, sosyal bilimlerdeki çitleme, müştereklerin sermayeleştirilmesi ve kamusal erişimin sınırlandırılması anlamına gelir. Bu ayrım, ekolojik ve sosyoekonomik çitleme kavramlarının birbirinden ayrı fakat ilişkili olduklarını göstermektedir.

1980’li yıllardan itibaren sadece köylülerin toprakları değil; aynı zamanda ormanlar, meralar, kıyılar ve diğer doğal alanların pek çoğu inşaat, turizm, enerji, maden gibi farklı sektörler arasında paylaştırılarak özelleştirilmiştir. Bu kapsamda, tohumların ve genlerin patentlenmesi de gerçekleştirilmiş ve bu duruma “yeni bir çitleme” hareketi adı verilmiştir (Kalonya, 2021, s. 449). Biyoçeşitliliğin ve bilginin çitlenmesi, sömürgeciliğin yükselişiyle başlayan bir dizi çitleme sürecinin son adımıdır. İlk olarak topraklar ve ormanlar “çitlenmiş” ve ortak alanlardan metalaştırılmış kaynaklara dönüştürülmüştür. Daha sonra su kaynakları barajlar, yeraltı suyu madenciliği ve özelleştirme programları aracılığıyla “çitlenmiştir”. Günümüzde ise, biyoçeşitlilik ve bilgi, fikri mülkiyet hakları (IPR’ler) yoluyla “çitlenme” sürecine girmiştir (Shiva).

Ekolojik bağlamda çitleme, ekoloji ve çevre bilimlerinde, doğal kaynakların mülkiyeti ve onlara erişimi ile ilgili ilişkileri açıklamak amacıyla kullanılmaktadır. Örneğin ekolojik krizlerin sebepleri arasında da yine bu mülkiyet ilişkileri rol oynamaktadır. Ekolojik kriz, insanlık tarihinin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri olarak görülmektedir. Bu kriz, yalnızca teknolojik veya yönetsel önlemlerle çözülemeyecek yapısal sorunlara da işaret etmektedir. Krizin temelinde ekonomik etmenlerden ziyade, doğayı sömüren ve tahrip eden uygarlık biçimleri yer almaktadır (Kovel, 2011, ss. 4-5). Bu yaklaşım, doğayı insanla bütün bir varlık alanı olarak görmemekte, sermaye birikimini sürdürecektir bir alan olarak ele almaktadır. Böylece doğa, kendi hammadde haline getirilerek değerinden koparılmakta ve üretim sürecine indirgenmektedir (Altıok, 2014, s. 85).

Federici (2009), çitleme kavramını feminist bir bakış açısıyla ele almakta ve kapitalizmle birlikte kadınların beden ve emeklerinin de tıpkı köylülerin toprakları gibi özelleştirildiğini vurgulamaktadır. Kapitalizm öncesi toplumlarda kadın bedeni ve üreme emeği her daim kendine has, toplumsal bir ortak iken modern dönemde cadı avları ve bedenlerin çitlenmesi adıyla birlikte, kadınlar büyük bir baskıya uğramakta ve ortak hakları ellerinden alınmaktadır. Yani Federici’ye göre sermaye ilişkileri, beden çitlenmesi yoluyla kadın bedeni üzerinde egemenlik kurmaktadır.

2. Dijital Çitleme

Günümüzde teknolojinin gelişimi, dijitalleşmenin yaygınlaşması gibi nedenlerden dolayı çitleme kavramı dijital mekanlar üzerinden de okunmaktadır. Dijital çitleme kavramını kullanan Mark Andrejevic bu konuda çalışmalar yapmaktadır. Andrejevic (2022, s. 391), dijital çitleme kavramını çevrimiçi gözetim ekonomisinin mekânsal mantığıyla ele almaktadır. Meta şirketinin metaverse vizyonu özelinde, dijital alanların üç boyutlu, girilebilir ve yaşanabilir mekanlar olarak sunulması, klasik çitleme pratiklerinin dijital ortamlara da taşındığını kanıtlamaktadır. Bu kapsamda, dijital çitleme, bireylerin sosyal etkileşim ve iletişim biçimlerinin dijital mekanlara aktarılmasıyla birlikte, bu faaliyetlerin ticarileşmiş ve gözetim odaklı sistemler tarafından kuşatılmış olduğunu göstermektedir. Özellikle, pandemi döneminde yaygın hale gelen uzaktan iletişim ve çalışma pratikleri, dijital çitleme süreçlerinin meşrulaşmasına ve derinleşmesine olanak sağlamıştır. Dolayısıyla, dijital çitleme, kamusal ve toplumsal alanların veri temelli gözetim mantığıyla denetlenmesini içeren mekânsal bir tahakküm biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, NFT teknolojilerini, dijital para sistemlerini (Bitcoin gibi) dijital çitleme çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Dijital çitleme kavramı, yükselen bilgi ekonomisinin üç temel yönü arasındaki ilişkiyi görünür kılmaktadır: İnternetin sanal alanından gündelik yaşamın fiziksel mekanlarına uzanan etkileşimli ağların genişlemesi, reklam ve pazarlamacıların daha önce erişemedikleri türden geniş bir bilginin metalaştırılması ve güçlendirilmiş bir sunucu, her mesajın izlenebildiği, her işlemin ve etkileşimin gözetlenebildiği ve kaydedilebildiği hale gelmektedir (Andrejevic, 2007, ss. 113-114).

Dan Schiller (2000), dijital kapitalizmden bahseder. Ona göre dijital kapitalizm, kapitalist ekonomik yapının dijital ağlar aracılığıyla dönüşmesidir. Bu bağlamda, ağ teknolojileri artık kapitalist üretimin birer parçası olmaktadır. Dolayısıyla dijitalleşme, kapitalist sistemin güncel bir biçimi haline gelmektedir. Dolayısıyla dijital ortamda kendini gösteren kapitalizm, sanal dünya içerisinde yer alan bilgi ve dijital kaynakların özelleştirilmesini, ticarileşmesini sağlamakta ve dijital çitlemeye yol açmaktadır. Bireylerin dijital kamusal alanı ve özel alanları iç içe geçmektedir. Bireyin dijital kamusal alanı, algoritmik olarak kişiselleştirilmiş içerikler ve tüketim önerileriyle kuşatılmaktadır. Bu durum, bireylerin dijital çitleme yoluyla yönlendirilmesini ve sınırlandırılmasını göstermektedir. Dijital çitleme, sadece bilgiye erişimi kontrol altına almamakta; aynı zamanda bireyin kimlik inşasında kullandığı görsel ve estetik tercihler üzerinden de ekonomik bir düzene hizmet etmektedir. Dolayısıyla dijital çitleme, bireylerin dijital mekanlar içerisinde nerede, nasıl ve ne şekilde var olacaklarını da belirleme sürecidir (Debeljak, 2023).

3. Yöntem

Bu çalışma, Eko Eko Eko belgeselinin 2. sezon 4. Bölümünü çitleme kavramı çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmanın veri toplama ve çözümleme sürecinde nitel içerik analizi yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntem, metin, görsel ve söylem üzerinden toplumsal yapıları ve kuramsal çerçeveleri çözümlemek için uygun bir yöntemdir. İçerik analizi, sadece tematik çözümleme yapmamakta, aynı zamanda görsel anlatılar, karakter temsilleri, söylemsel yapı ve anlatı stratejilerini de ortaya koymaktadır (Krippendorff, 2004; Mayring, 2014).

Araştırmanın amacı, belgeselde yer alan anlatılar ve görsel kodlar aracılığıyla günümüzde ortak tüketim alanlarının nasıl özelleştirildiğini ve Türkiye’de büyük firmaların çitleme stratejilerini nasıl kullandıklarını ortaya koymaktır. Bu kapsamda şu sorulara yanıt aranmaktadır; belgeselde çitleme pratikleri nasıl temsil edilmektedir, çitleme, hangi anlatı ve görsel kodlarla yer almaktadır, belgesel, çitlemeye karşı yerel direniş biçimlerini nasıl anlatmaktadır?

Çalışma, nitel içerik analizi yöntemiyle yapılmıştır. Amaca yönelik örnekleme yöntemiyle seçilen bu bölüm, doğa tahribatı, yerinden edilme, müştereklerin özelleştirilmesi ve şirket ile köylülerin çatışması gibi temalarla çitleme pratiklerini göstermektedir. Veri toplama sürecinde ilgili bölüm birkaç defa izlenerek notlar tutulmuş, diyaloglara, mekanlara dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda, toplanan veriler daha sonra içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

4. Eko Eko Eko Belgeselinin Özet ve Künyesi

Eko Eko Eko belgeseli, ekoloji, ekonomi ve yankı kavramları etrafından şekillenen, Türkiye’nin farklı bölgelerinde doğa ve insan ilişkisini ele alan bir belgesel dizidir. Bu belgesel dizi, neoliberal kalkınma politikalarının, sermaye odaklı doğa kullanımı biçimlerinin ve çevresel adaletsizliklerin etkilerini sahada gözlemlemekte, yerel halkla röportajlar yapmakta ve akademik değerlendirmelerle görünür kılmayı amaçlamaktadır. Belgeselin her bölümü, farklı bir mekanda gerçekleşen çevresel sorunu ve o sorunla mücadeleyi odağına alırken, aynı zamanda toplumsal müştereklerin özelleştirilmesi, yerinden edilme, biyolojik çeşitliliğin yok edilmesi, enerji politikaları ve iklim krizine karşı geliştirilen yerel direniş biçimlerini de incelemektedir. Belgesel, doğanın metalaşmasına, ekolojik çöküşe ve şirketlerin çevresel tahakkümüne karşı yükselen seslerin belgelenmesini amaçlamaktadır. Böylece hem çevresel farkındalık oluşturmayı hem de kolektif bellekte yer edinmeyi hedefleyen bir ekolojik arşiv niteliğindedir.

Belgesel, 2022 yılında BluTV’de (daha sonra HBO Max oldu) yayımlanmaya başlanmış, toplam 13 bölümden oluşan ve iki sezondur yayında olan bir belgesel serisidir. Her biri ortalama 50 ila 60 dakika uzunluğunda olan bölümleriyle dikkat çeken yapımın yönetmenliğini İlkay Nişancı, yapımcılığını ise Hakan Fıçıcı yapmaktadır. Belgeselin müzikleri, anlatının duygusal ve düşünsel yoğunluğunu arttıracak şekilde Türkay Nişancı tarafından bestelenmiştir.

5. Bulguların Analizi

Mücadelenin ekosü ismi verilen 2. sezon 4. bölümde, köylülerin sermaye sahipleriyle verdiği mücadele anlatılmaktadır. Köylülerin kendi yaşam alanlarını korumak uğruna gerçekleştirdikleri eylemlere değinen bu bölüm, Türkiye’de yerel eylemlerden, ulusal bir eylem olan Gezi Parkı eylemlerine kadar uzanan ekoloji mücadelesini anlatmaktadır.

2. sezon 4. bölüm, Amerikalı yazar Ursula Le Guin’in “*Hayatı mümkün kılan tek şey kalıcı, dayanılmaz belirsizliktir: bundan sonra ne olacağını bilmemek*” sözleriyle başlamaktadır. Ardından ise Ceren Moray’ın sokak köpeklerinin öldürülmesiyle ilgili çıkan yasaya vurgu yaptığı görülmektedir. Burada sermaye sahiplerinin yoğun baskılarıyla karşılaşan köylülerin geleceğine dair bir belirsizlik vurgusu yapılmakta ve ardından insanın sadece insana değil diğer canlılara da tahakküm kurmaya çalıştığı ve yaşam alanlarından onları kovmaya çalıştığı görülmektedir. Çitleme bağlamında bakıldığında, insanların rahatsız oldukları diğer canlıları onlara ait yaşam alanlarından çıkarmakla yetinmedikleri ve onların canlarına da kastedebilecekleri görülmektedir.

Sokak köpekleriyle ilgili bölümün ardından belgeselde, Yuvarlakçay köylülerinin ve tekeli işçilerinin eylemlerinde çadır kurmalarına ve bu çadırlarda nöbet tutmalarına değinilmektedir. Burada sermaye sahiplerinin çitleme yoluyla köylüleri yerinden etmeye çalıştıkları ve işçilerin emeklerinin sömürülmesi üzerine oluşan tepki anlatılmaktadır. Kalonya (2021), çitlemenin sadece köylülere ait topraklarla yapılmadığını, aynı zamanda ormanların, meraların, kıyıların ve diğer doğal alanların da sermaye sahiplerine paylaştırılarak özelleştirildiğini söylemişlerdir Bu bağlamda, buna benzer bir örneği Yuvarlakçay bölgesinde de görmekteyiz. Burada da ormanlık alan bir sermaye sahibine verilmekte ve o alanda bulunan ağaçların kesilerek bölgede HES çalışması yapılmaktadır. Yuvarlakçay’da köylüler kendilerine ait olan bölgenin sermaye sahiplerine verilmesine ve o bölgenin çitleme yoluyla sahiplenilmesine karşı tepki oluşturmaktadır. Bu yüzden köylüler, kendi bölgelerini kurdukları çadırlarla çitleyerek sermaye sahiplerini o alana almamaktadırlar. Yuvarlakçay Koruma Platformu Üyesi Murat Demirci, Ceren Moray ile yaptığı röportajda *“Yaklaşık beş ay burada kamp kuruldu. Çünkü gecelememiz gerekiyor çünkü her an gelip o ağaçları alabilirler. O ağaçları aldıktan sonra bir sonraki etap şirketin gelip burayı tel örgüyle çevirmesi”* sözleri de çitlemenin tel örgülerle yapıldığını göstermektedir.

Görsel 1. Yuvarlakçay mevkiinde kurulan çadırlar

Kaynak: max.com

Belgeselde siyasal alan ve mücadelenin ele alınış biçimiyle ilgili konuşan Avukat Fevzi Özlüer, ekoloji aktivistlerinin siyasal alandan uzaklaşmasına ve siyasal alanın farklı gruplara bırakılmasına değinerek, yargı eliyle sermaye aktarımı yapıldığını ifade etmektedir. Bu kapsamda siyasal iktidarların yargı eliyle ekolojik davalarda, uzak oldukları gruplara davaları kaybettirdiği kendisine yakın olan sermaye sahiplerine ise davaları kazandırdıkları vurgulanmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi yasalar yoluyla çitleme pratikleri gerçekleşmekte ve yasa güvencesiyle sermaye sahipleri korunmaktadır. Bu belgeselde de yasalarla, yargı yoluyla siyasal iktidarların kendilerine yakın sermaye sahiplerini koruduklarını görmekteyiz.

Fevzi Özlüer, kurulan çadırlarla ilgili olarak *“yerelerde nöbet çadırları kurulmaya başlandı ve bu yerel direnişlerin yarattığı pratik aslında bir siyasal üslup yarattı. Bu siyasal üslup şuydu: Nöbet çadırları aslında kendi alanını koruyan hem zamanı hem de mekanı ele geçirmek üzerinden gerçekleşen birikim rejimine karşı bir direniş pratiği olarak şekillendi”* demektedir. Burada yine mekan vurgusu yapılmakta ve birikim rejimi ifadesiyle daha önce değinilen Marx’ın ilk birikim ifadesine gönderme yapılmaktadır. Sermaye sahiplerinin,

iktidarlarla birlikte toplumun zamanını ve mekanını ele geçirdiği söylenerek bu yolla toplumun müşterek mekanlarının çitlendiği vurgusu yapılmaktadır.

Belgeselde çadır eylemleri, çitlemenin tersine çevrildiği bir karşı mekan olarak sahnelenmektedir. Burada çadır hem fiziksel hem de sembolik anlamda çitlemeye karşı bir kamusal alanın yeniden inşa edilmesi olarak vurgulanmaktadır. Yönetmen, bu sahnelerde yakın plan çekimler, düşük kamera açıları ve doğal ışık kullanımıyla direnişin beden üzerinden yeniden kurulmasına olanak sağlamaktadır. Bu tercih, çitlemenin soyut ekonomik şiddetine karşı bedensel ve duygusal bir direniş alanı oluşturmaktadır. Ayrıca belgeselde, sesin kullanımı da dikkat çekici bir biçimde izleyiciye sunulmaktadır. Doğa seslerinin kademeli olarak yerini makine gürültüsüne bırakması, izleyiciye çitlemenin sadece görsel değil, akustik bir deneyim olduğunu da hissettirmektedir. Sessizlik anları, çitlenen alanların ölü doğa haline geldiği, canlılığını yitirdiği mekanların sembolü olarak kullanılmaktadır.

Belgesel daha sonra Gezi Parkı eylemlerine değinmekte ve Dr. Öğr. Üyesi Sinan Erensü eylemler hakkında yerel direnişçilerin *“ah işte anlatamadığım şey İstanbul’un göbeğinde de oluyor. Kimisi ilgiyle takip ediyordu, kimisi de kinayeli biçimde şimdi de onlar görsün bakalım nasıl oluyormuş yaşadığınız yerin ortasında bir gün birilerinin gelip size hiçbir şey sormadan başka bir şey yapması diye”* şeklindeki söylemlerini dile getirmekte. Çitleme bağlamında bakıldığında *“nasıl oluyormuş yaşadığınız yerin ortasında bir gün birilerinin gelip size hiçbir şey sormadan başka bir şey yapması”* ifadesi oldukça önemli bir vurgudur. Çünkü köylüler, kendilerine ait olan mekanların, düşüncelerine başvurulmadan başka amaçlarla kullanılmasına tepki göstermektedirler. Ortak müşterek alanların, oraya sahip olmayan yabancı kişiler tarafından, o alanı kullananlardan izinsiz bir biçimde kullanması ve bölgeyi gerçek sahiplerinden arındırmaya çalışması çitleme kavramının tanımına karşılık gelmektedir. Ayrıca Erensü, röportajın devamında gezi parkının kriminalize edilmesiyle ilgili de konuşarak yerel eylemlerde fikir ayrılıklarının oluşumuna ve destekçilerin azalmasına da değinmektedir. Aslında burada da zihinsel yönlendirme yoluyla çitleme pratiğini görmekteyiz. Köylüler, kendilerine ait olan alanları savunurken kriminalize edilebilmekte ve bu nedenle kendilerine ait olan alanı savunurken siyasal iktidar ile iktidar çevresinin çizdiği alan içerisinde kendini bulabilmektedir. Bu da fikirsel bir çitleme alanı olabilmektedir. Eğer iktidarın kriminalize ettiği alan içerisinde yer alırsa o kişi de kriminalize edilebilmektedir. Böylece köylüler kendilerine ait olan mekanların savunulmasında geri planda kalabilmektedir. Gezi parkı eylemlerinde veya köylülerin eylemlerinde kullanılan doğal telefon çekimlerine yer verilmesi izleyicinin belgeseli izlerken daha fazla kollektif direniş bilincine sahip olmasını sağlamaktadır. Ayrıca o görüntülerle birlikte görsel atmosfer, daha canlı ve dinamik bir yapıya bürünmektedir. Böylece çitleme pratiklerinde sakin ve geniş açılı bir çekimle ruhsuz ve ölü bir görsel atmosfer oluşturulurken, direniş anları ise daha canlı ve dinamik bir görsel atmosfere sahip olmaktadır.

Görsel 2. Köylülerin kendi aralarında tartışmaları

Kaynak: max.com

Belgeselde, eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile bir köylünün arasında özelleştirme ile ilgili diyaloga yer verilmektedir. Bu diyalogda köylülerden birisi Özal’a, termik santral yapılırsa meyvelerinin kuruyacağını söylemekte ve Özal, köylülerin fabrikada çalışabilecekleri cevabını vererek, turistlerin alana geleceğini ifade etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi çitleme ile köylülerin tarım alanlarının ellerinden alınmaları ve fabrikalarda çalışmaya zorlanmaları farklı yer ve zamanlarda gerçekleşmiş ve hala da gerçekleşmekte olan bir durumdur. Özal’ın köylü ile olan diyalogu da buna bir örnektir.

Görsel 3. Turgut Özal ve bir köylünün diyalogu

Kaynak: max.com

Belgesel daha sonra Akbelen Ormanlarının özelleştirilmesi ve sermaye gruplarına tahsis edilmesine odaklanmaktadır. Bu kapsamda, Ceren Moray ile köy muhtarı Nejla Işık röportaj yapmaktadır. Nejla Işık ilk başlarda o bölgenin korunması ile ilgili mücadele veren köylülerden birisi iken daha sonraları mücadelesini muhtar olarak devam ettirmeye başlamaktadır. Röportaj esnasında Işık “Enerji bu değil, bu olmamalı. Bizim bu alanda 40 bine yakın zeytin ağacımız var. Kamu yararı burada köylünün toprağı işlemesidir, suyun özgürce akmasıdır, havanın temizliğidir. Kamu yararı budur. Kamu sadece bizim yararımız değil sizin de yararınızdır, bütün ülkede yaşayan herkesin yararındır. Bütün insanların çıkıp kamu yararı sadece o iki şirketin değil, bizim de yararımızdır demesini istiyoruz” şeklinde

konusmaktadır. Burada çitleme yapılırken iktidarların ve sermaye gruplarının kamu yararı, büyüme gibi ifadelerle toplumu ikna etmeye çalıştıklarını görmekteyiz. Işık ise asıl kamu yararının bölgelerinde bulunan zeytin ağaçları olduğunu söyleyerek buraların sermaye gruplarına verilmesinin kamu yararı olmadığını ve şirket sahiplerinin yararı olduğunu vurgulamaktadır.

Görsel 4. Akbelen inşaat alanı

Kaynak: max.com

Röportajın devamında Işık “Defalarca burada kesimi engelledik biz. Önce köylünün toprağına saldırı, köylü toprağıını vermeyince sonra Akbelen’e odaklanıldı. Çünkü şirket şunu yapacaktı: Ormanını alırsam bunlar burada yaşayamayacak. Çünkü tozun altında kaldık hepimiz burada. Her gün dinamit patlatılıyor burada, evlerimizin her yeri çatlak bizim” şeklinde konuşmaktadır. Burada çitleme yoluyla yerel bölgede bulunan insanların ikna edilemeyince zorla alandan uzaklaştırılmaya çalışıldığı vurgulanmaktadır. Yine röportajda yasal yollarla insanların yıldırılmaya çalışıldığı vurgulanmaktadır.

Görsel 5. Akbelen inşaat alanı ve köyler

Kaynak: max.com

Akbelen Ormanlarından sonra belgesel, Deniz Köyü’nü konu almakta ve orada köylülerle röportaj yapılmaktadır. Köylüler, avlularında on çeşit meyveleri olduklarını ama hiçbirini yiyemediklerini söylemekte ve ürünlerinin verimli olmadığını ifade etmektedirler.

Ayrıca köylerinin etrafının, maden alanıyla çevrili olduğunu söylemektedirler. Burada köyün etrafının çitlendiğini ve mahsullerin verimliliğinin düştüğünü görmekteyiz.

Ayrıca Deniz köyü sakinleri yerlerinden edilmekte ve çoğu köylü o bölgeden ayrılmaktadır. Kalan kişilerin de yakın zamanda yerinden edileceği ve onların gönderileceği yerlerin, tarıma uygun yerler olmadığı ifade edilmektedir. Köylüler birlik olamadıklarını ifade ederek, diğer köylülerin para karşılığında kendi alanlarını sattıklarını söylemektedirler. Daha öncesinde de köylülerin çaresiz bırakılarak para karşılığında mekanlarının satın alındığına değinilmekteydi. Belgeselin bu kısmında da bunu köylülerin ifadesiyle görmekteyiz.

Köylülerle yapılan röportajlarda, köylülerin yakın plan çekimlerle yüzlerine ve ellerine odaklanıldığı görülmektedir. Böylece izleyiciyle bir bağ kurulmakta ve çitleme pratiklerinin, soyut ekonomik işleyişinin arkasında yer alan somut insan hikayelerine yer verilmektedir. Bu kapsamda sinematografi, belgeselin politik söylemini pekiştirmekte ve çitlemenin sadece toprağı metalaştırmadığını, aynı zamanda yaşamın bütünü metalaştırdığını vurgulanmaktadır.

Belgeselin genelinde kullanılan geniş açılı planlar, köy yerleşimlerinin çevresine yayılan inşaat alanlarını ve altyapı şantiyelerini kuşatıcı biçimde göstermektedir. Bu açı, çitleme pratiklerinin tüm çıplaklığıyla gösterilmesinin karşılığı olarak işlev görmektedir. Kamera, doğal alanları çerçeve içine alırken, aynı zamanda bu alanların çitleme pratiklerinin sınır çizimleriyle kuşatıldığını göstermektedir. Bu sayede de belgesel, görsel çitleme stratejisini kullanmakta ve estetik bir manzaradan ziyade, sömürüye açılan bir kaynak gibi doğayı resmetmektedir. Ayrıca, drone çekimlerine yer verilmesi ve geniş açıyla mekanın yukarıdan izlenebilir hale getirilmesi, izleyiciyi denetim bakışının etkinleştiği bir konuma getirmektedir. Aynı zamanda bu açı, Michel Foucault'nun (1992) panoptik görme düzenini de çağrıştırmakta ve izleyici her şeyi gören ama müdahale edemeyen bir konuma yerleştirilmektedir. Belgesel bu yolla, iktidarın görünmez olan denetim biçimini estetik bir şekilde görünür hale getirmektedir. Ayrıca geniş açılı planlarda, soluk tonların hakim olduğu kadrılar hem doğanın yitirilmesini hem de mekanın giderek soğuyan endüstriyel bir forma bürünmesini temsil etmektedir. Bu atmosfer, çitlemeyle birlikte doğanın estetik ve duyuşal olarak da yabancılaştığını ima etmektedir.

Belgesel köylülerin yaşam alanlarının çevresine inşa edilen fiziki bariyerler, teller, yollar ve yapılar, çitlemenin mekânsal tezahürleri olarak belirginleşmektedir. Kamera, bu yeni sınırların köylülerin gündelik yaşam alanlarını nasıl daralttığını gösterecek biçimde konumlanmaktadır. Böylece belgesel, mekanın dönüşümünü salt bir çevresel değişim olarak ele almamakta, mülkiyet ilişkilerinin yeniden yapılanması şeklinde sunmaktadır. Bu doğrultuda mekan, sermayenin genişleme arzusunun temsil eden bir iktidar topografyasına dönüşmektedir. Mekan, sadece olayların geçtiği bir zemin olarak değil, iktidar ilişkilerinin somutlaştığı bir alan olarak da ele alınmaktadır. Bölüm boyunca mekanın kullanımı, çitleme pratiklerinin görsel düzeyde inşa edilmesine hizmet etmektedir. Geniş açılı planlarla köy yerleşimlerinin çevresinde yer alan inşaat alanlarının, şantiyelerin ve sınır çizgilerinin kadrja alınması mekanın doğal, ortak ve kamusal niteliğini kaybederek özel mülkiyet alanına dönüşümünü görselleştirmektedir. Bu görsel kullanım, çitlemenin sadece ekonomik bir süreç olmadığını, aynı zamanda görsel temsil yoluyla yeniden üretilen bir iktidar pratiği olduğunu göstermektedir.

Kovel (2011) ve Altıok (2014) ekolojik kriz bağlamında doğanın, sömürüldüğünü ve değerinden kopararak üretime indirildiğini söylemişlerdir. Bu kapsamda, Eski

Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile bir köylü arasında geçen diyalogda meyvelerin kuruması ve Akbelen’de zeytin ağaçlarının kesilmesi, bu krizin somut örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konuk Kandemir & Kiraz Demir (2022, s.131) çalışmasında, sanat ve toplum arasındaki ilişkiyi açıklamaktadırlar. Onlara göre, sanat ve toplum arasındaki ilişki, tarih boyunca karşılıklı etkileşim ve dönüşüm içinde var olmaktadır. Sanat, toplumsal meseleleri görünür kılmakta ve ütopyik ya da distopik anlatılarla olası toplumsal veya ekolojik krizlere dair önseziler sunmaktadır. Günümüzde doğal kaynakların tükenmesi, iklim değişikliği ve çevresel adaletsizlikler, sanatın bu öngörülü rolünü yeniden canlandırmaktadır. Bu kapsamda, *Eko Eko Eko* belgeseli de bu rolü üstlenmekte ve çitleme yoluyla çevreye verilen tahribatları ortaya koymaktadır.

Görsel 6. Deniz Köyü ve maden sahaları

Kaynak: max.com

Dijital çitleme ile ilgili Andrejevic (2022), bireylerin sosyal etkileşim ve iletişim biçimlerinin dijital mekanlara aktarılmasıyla, bu faaliyetlerin ticarileştiğini söylemişti. Debeljak (2023) ise dijital çitlemenin, yalnızca ekonomik düzene hizmet etmediğini, aynı zamanda dijital mekanlar içerisinde nerede, nasıl ve ne şekilde bireylerin var olacağını da belirlediğini söylemiştir. Bu bağlamda bakıldığında, bu belgeselin dijital bir platformda yayınlandığını görmekteyiz. Ücretli olan bir platform üzerinden yayınlanan bu belgeselin, ücretsiz biçimde platform üzerinden izlenmesi mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla platformun dijital bir ortamda çitleme yaptığını ve ücretini ödemeyenlerin bu belgeseli platform üzerinden izleyemediğini görmekteyiz. Dolayısıyla belgesel, dijital ortamda ticarileşmiş ve çitlenmiş bir alanın içerisinde yer almaktadır. Fakat bu belgeselin yönetmeni veya yapımcısının çitleme konusunda tutundukları tavrın samimi olmadığını ifade etmemekte sadece belgeselin kendisinin de dijital çitleme pratiği içerisinde olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, içerik analizi yöntemiyle Eko Eko Eko belgeselinin 2. sezon 4. bölümü çitleme kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre, toplumsal ortak kullanım alanlarının özelleştirmeler yoluyla sermaye gruplarına verildiği görülmektedir. Belgeselde çitleme pratikleri, köylülerin topraklarının büyük sermayeler tarafından gasp edildiği bir süreç olarak ele alındığı ve anlatının bu doğrultuda yapıldığı sonucuna varılmaktadır. Ayrıca sermaye sahiplerinin yargı yoluyla zaman zaman korunduğu ve ortak alanların yasalar yoluyla büyük sermaye sahiplerine verildiği gözlemlenmektedir.

Belgeselin görsel anlatım kodları çitleme pratiklerini, geniş açılı biçimde köy yerleşimlerini ve çevresinde bulunan inşaat alanlarının gösterimiyle yapmaktadır. Böylece belgeselin görsel dil aracılığıyla mekânsal ve ekonomik çitleme süreçlerini temsil ettiği vurgulanmaktadır. Geniş açılı planlarla köy yerleşimlerinin çevresindeki inşaat faaliyetlerinin kadrja alınması, doğal ve kamusal alanların kapitalist genişleme ve mülkiyet temelli dönüşümle kuşatıldığı vurgulanmaktadır. Belgeselde, sık sık bölgede bulunan kişilerin çektiği görüntüler de kullanılmaktadır; jandarmanın bulunduğu görüntüler, çadırların görüntüleri, eylem anlarının görüntüleri gibi. Böylece yasalar yoluyla da çeşitli şirketlerin korunduğu ve çitleme pratiklerinin bu yollarla desteklendiği ifade edilmektedir. Bu kapsamda, görsel anlatı stratejileri kullanılarak kapitalist üretim biçimlerinin doğa, mekan ve emek üzerindeki çitleme pratikleri ifşa edilmektedir. Kamera estetiğiyle kurulan sınırlar, sadece mekânsal değil, ideolojik çitlemeler olarak kullanılmaktadır. Böylece, neyin görülebileceği, neyin dışarıda bırakılacağı kamera açısıyla belirlenmektedir. Dolayısıyla belgesel, sinematografik dili sayesinde ekonomik bir kavramı estetik bir hale dönüştürmekte ve izleyiciyi çitlemenin görsel ve politik doğası üzerine düşünmeye davet etmektedir.

Belgeselde mekan kullanımı ve görsel atmosfer, çitleme pratiklerinin çok katmanlı biçimde görünür kılmasına hizmet etmektedir. Kamera pek çok sahnede geniş açılı ve sabit konumda tutularak köy yerleşimlerinin çevresindeki inşaat alanlarını kuşatıcı biçimde göstermektedir. Bu görsel strateji, doğanın çitlenerek sermaye tarafından kuşatıldığı izlenimini güçlendirmektedir. Mekan sermaye birikiminin müdahalesiyle dönüşen ve ortak yaşam alanı niteliğini yitiren bir iktidar topografyasına dönüşmektedir. Çitlenen alanların dron veya geniş açılı planlarla gösterildiği anlarda durağan çekimlerin tercih edilmesi ve bu çekimler esnasında sessizlik olması ya da müziklerin kullanılması mekânsal sömürünün oluşturduğu duygusal rahatsızlığı estetik düzlemde görünür kılmaktadır. Böylece görsel atmosferde çitlenen mekanlar ruhsuz ve istila edilmiş hissi vermektedir. Belgesel, kamera estetiği, mekânsal kullanım ve görsel atmosfer tercihleriyle, çitlemenin hem maddi hem de manevi düzeyde nasıl yeniden üretildiğini gösteren eleştirel bir görsel söylem kullanmaktadır.

Belgeselde, çitlemeye karşı köylülerin direnişleri ön plana çıkarılmaktadır. Direniş çadırı, orman kesimlerine karşı nöbet tutan köylüler direnişin vurgulandığı sahnelerdir. Ayrıca, Nejla Işık ve Murat Demirci gibi isimlerle röportaj yapan belgesel, konuyu birinci ağızlardan izleyiciye sunmaktadır. Bu kişilerin ifadeleriyle, o dönemde gerçekleşen mücadele, yaşanan sorunlar izleyiciye doğrudan verilmektedir.

Analiz sonuçlarına göre, belgeselin bu bölümü, çitlemeyi bir sermaye birikim süreci olarak sunmakta, köylülerin yerinden edilmesi ve ortak kaynakların gaspına dikkat çekmektedir. Belgesel içerisinde çitleme pratiği, fiziksel sınırlar aracılığıyla ortak alanların sermayeye devri biçiminde temsil edilmektedir. Bu sayede belgesel neoliberal politikaları eleştirerek, ortak alanların gaspına karşın hem yerel hem de ulusal muhalefeti de görünür

kılmaktadır. Belgesel çitleme yoluyla sermaye gruplarının korunmasını ve fiziki mekanların ticarileşmesini eleştirmektedir. Ancak belgeselin kendisi de dijital ortamda bir çitleme alanının içerisinde yer almakta ve eleştirdiği durumun içerisine dijital bağlamda düşmektedir.

Sonuç olarak, belgesel çitlemeyi sadece teknik bir tarım uygulaması olmaktan ziyade, kamusal alana el koyma ve köylülerin ekonomik tasfiyesi süreci olarak ele aldığını ortaya koymaktadır. Bunu ise, ortak alanların gaspı, köylülerin yerinden edilmesi, ürünlerin verimsizleşmesi söylemleriyle yapmaktadır. Belgesel içerisinde sunulan çadır görüntüleri, orman kesimine karşı eylemler ve köylülerin ortak mücadele vurgusu çitlemeye karşı kolektif örgütlenmenin önemini göstermeye çalışmaktadır. Bu açıdan belgesel, çitlemenin sonuçlarını toplumsal dayanışma ve adalet arayışı üzerinden tartışmakta; izleyiciye toplumsal paylaşım, dayanışma ve yerinden edilen köylülerin haklarına dair güçlü bir mesaj iletmektedir.

KAYNAKÇA

- Altıok, M. (2014). Ekolojik Kriz, Kapitalist Birikimin Sürdürülebilirliği, *Gelecek ve Ütopya. İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), ss. 81-98. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuipad/issue/1332/15719>
- Andrejevic, M. (2007). Ubiquitous Computing And The Digital Enclosure Movement. *Media International Australia*, 125 (1), ss. 106-117.
- Andrejevic, M. (2022). Meta-Surveillance in the Digital Enclosure. *Surveillance & Society*, 20 (4), ss. 390-396.
- Beaud, M. (2003). *Kapitalizmin Tarihi*. (Çev. F. Başkaya). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Bradley, H. (2001). *The Enclosures in England an Economic Reconstruction*. Ontairo: Batoche Books.
- Debeljak, K. (2023). *Bending the Maze: On the Architectures of Digital Enclosures*. Institute of Network Cultures. <https://networkcultures.org/blog/2023/11/06/bending-the-maze-on-the-architectures-of-digital-enclosures/#:~:text=match%20at%20L263%20Echo%20chambers,narrative%20and%20also%20as%20a>
- Federici, S. (2009). *Caliban and the Witch*. (3. Baskı). New York: Autonomedia
- Fıçıcı, H. (Yapımcı), & Nişancı, İ. (Yönetmen). (2022). *Eko Eko Eko* [Belgesel]. HBO Max.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu* (M.A. Kılıçbay, Çev.). Metis Yayınları.
- Haiven, M. (2018). *Radikal Hayalgücü ve İktidarların Krizleri* (Çev. K. Kelebekoğlu). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2004). The ‘New’ Imperialism: Accumulation by Dispossession. *Socialist Register*, (40), ss. 63-87.
- HBO Max Türkiye. (2025). *Eko Eko Eko belgeseli* [Görsel]. HBO Max.

- Kalonya, D., H. (2021). Müştereklerin Çitlenmesi Ekseninde Kadınlar: Ekofeminist Perspektiften Türkiye’de Çevre Hareketleri. *Planlama Dergisi*, 31 (3), ss. 448-465.
- Konuk Demir, N., Kiraz Demir, S. (2022). Birey, toplum ve çevre ilişkisi bağlamında sinema: 2040 belgesel filmi örneği. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (10), 122-133.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/nosyon/issue/74822/1195336>
- Kovel, J. (2011). On Marx and Ecology. *Capitalism Nature Socialism*, 22 (1), ss. 4-17.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10455752.2010.547667>
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to its Methodology* (2.Baskı). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Kutay, T., & Aktaş, M. T. (2023). İklim Krizinin Eşiğinde Yeni Çitlemeler: Küçülme Ve Müşterekler Tartışmalarına Bir Katkı. *Memleket Siyaset Yönetim*, 18(40), 323-350.
- Marx, K. (1982). *Das Kapital Volume One*. (3.Baskı). London: Penguin Books
- Mayring, P. (2014). *Qualitative Content Analysis: Theoretical Foundation, Basic Procedures and Software Solution*, Beltz.
- More, T. (2000). *Ütopya*. (39.Baskı). (Çev. S. Eyüboğlu, V. Günyol, M. Urgan). İstanbul: İş Bankası Yayınları
- Schiller, D. (2000). *Digital Capitalism: Networking the Global Market System*. Cambridge: The MIT Press
- Shiva, V. *The Enclosure of the Commons*. Third World Network Berhad.
<https://twm.my/title/com-cn.htm>

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar: Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Throughout the historical development of capitalism, the relationship between labor, land, and nature has been constantly changing. This change has taken on a new form with the process of “enclosure,” which emerged in England in the 16th century and has spread globally over time. Enclosure, which refers to the transfer of agricultural commons to private ownership and the exclusion of public use, is not merely a change in ownership but also represents a restructuring of the relationship with nature and the social structure. Today, this historical phenomenon continues in different forms, particularly in current practices such as the privatization of natural resources, their opening up to capital through corporations, and the reorganization of ecological regions according to market logic. In this context, enclosure is not merely a historical phenomenon but continues as a central strategy for controlling nature and labor within the neoliberal system of today.

The aim of this research is to examine the concept of enclosure through media representations and, in particular, to analyze how enclosure practices are represented in the fourth episode of the second season of the documentary “Eko Eko Eko.” The documentary focuses on how large companies intervene in rural areas in the context of agricultural production, the food industry, and energy policies in Turkey, and how the rural population develops resistance against this intervention. In this context, the study both discusses the transformation of enclosure in theoretical terms and examines the forms of representation of this transformation through media texts. The main reason for selecting the documentary “Eko Eko Eko” is that it is not only an informative media output but also serves as a political intervention.

Conceptually, the study draws on Marx's concept of primitive accumulation, treating enclosure as a prerequisite for the capitalist mode of production. According to Marx, the concept of enclosure has historically been a means of separating peasants from their land and incorporating their labor power into the market. However, today this process is not merely a relic of the past; as David Harvey (2004) argues, it continues in the form of “new enclosures.” With the contributions of contemporary thinkers, enclosure is being re-examined not only in terms of land but also in terms of the opening up of knowledge, culture, and common living spaces to capital. In this context, the study aims to examine the concept of enclosure as a historical phenomenon as well as to show how it is reproduced in contemporary media narratives.

Qualitative content analysis was used as the research method in the study. The selected section of the documentary was carefully watched, and themes were identified and discursive structures were analyzed. The analysis process focused on the following questions in particular: How is enclosure defined and represented in the documentary? Which actors are presented as perpetrators of the enclosure process, and which are portrayed as victims? How does the documentary interpret and present resistance to enclosure? The text and visual elements of the documentary were examined in light of these questions. In addition, the narrator's language, interviews, and narrative elements were evaluated together to provide a comprehensive analysis.

The most important finding in the analysis of the documentary is that the enclosure process is not only an economic issue, but also a multi-layered transformation with cultural, social, and ecological dimensions. The documentary shows that large companies are attempting to enclose not only the land but also lifestyles, production methods, and the historical memory of communities. For example, the displacement of peasants from

subsistence farming, the devaluation of traditional knowledge systems, and the industrialization of agriculture are highlighted in the documentary as current examples of this multi-layered enclosure. Additionally, the documentary implies that enclosure is not merely an external pressure but has become an internalized process through state policies, incentive systems, and media language. As a result, enclosure is not merely enforced but has evolved into an ideology that is normalized over time.

The documentary also devotes significant attention to forms of resistance developed against enclosure. Through interviews with villagers, academics, lawyers, and local activists, alternative agricultural practices, cooperative initiatives, and examples of legal struggles are documented. In this sense, the documentary does not merely highlight a problem but also draws attention to solutions and practices of resistance. This situation shows that media representations can be used as an active means of intervention rather than a passive one. Therefore, this study does not view the documentary as merely a means of representation, but also evaluates it as a form of political action.

The original contribution of this study is that it relates the concept of enclosure to contemporary practices through contemporary media texts without distancing it from its historical origins. In the literature, enclosure is generally treated as a historical process; how it is represented in contemporary media products is not sufficiently addressed. Therefore, examining the documentary “Eko Eko Eko” within the framework of the concept of enclosure is important both in terms of media studies and in terms of offering a new perspective to the literature on environmental sociology. Furthermore, this study encourages a rethinking of the political function of media products. It reminds us that representations are not only tools that reflect reality but also tools that reconstruct reality.

In conclusion, this study aims to show how the concept of enclosure is reproduced and interpreted through the media. The documentary “Eko Eko Eko” not only makes the contemporary forms of enclosure visible but also brings to the fore the alternative paths developed against this process. In this way, it is evaluated both as a means of exposure and as a space of resistance. In this context, the political function of the documentary manifests itself both in the content represented and in the positioning of the viewer.